REABILITAREA PERSOANEI ÎN PROCESUL PENAL

***Loredana GOREA*,**

student, anul IV, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova

CZU: 343.13:343.294 E-mail:daannierea@gmail.com

Introducere

Procesul de integrare europeană a Republicii Moldova implică o armonizare progresivă a cadrului normativ național cu standardele internaționale și europene privind garantarea drepturilor persoanelor, în special, în materia de protecție a persoanei împotriva imixtiunii neîntemeiate a statului în cursul normal al vieții sale. În contextul în care Republica Moldova își intensifică eforturile pentru a deveni membru al Uniunii Europene, abordarea conceptului de reabilitare a persoanei sub toate formele sale devine imperativă, aceasta fiind nu doar o cerință formală pentru aderare, ci și un pas esențial către construirea unei societăți juste. Mai mult, remarcăm o serie de cauze la Curtea Europeană a Drepturilor Omului împotriva Republicii Moldova, care vizează reabilitarea persoanei și mecanismul de reparație a prejudiciului suferit, ceea ce denotă o problemă reală în materie.

Scopul şi obiectivele lucrării constau în cercetarea, sub diverse aspecte, a conceptelor privitoare la instituţia reabilitării persoanei în procesul penal, a normelor juridice din cadrul acestei instituţii, a practicii de aplicare a acestor norme şi identificarea mijloacelor de îmbunătăţire calitativă a reglementărilor legislative ale acestei instituţii.

Probleme identificate

În Republicii Moldova, cadrul normativ privind repararea prejudiciilor rezultate din acțiunile ilegale ale organelor de urmărire penală, procuraturii și instanțelor judecătorești este reglementat prin Legea nr. 1545 din 25 februarie 1998 [1], în cadrul căreia am remarcat o serie de deficiențe în comparație cu standardele internaționale pe care Republica Moldova s-a angajat să le respecte.

Reglementarea incompletă a măsurilor preventive

Legea nr. 1545/1998 acoperă doar un segment limitat al măsurilor preventive utilizate în procesul penal. Astfel, arestul la domiciliu nu beneficiază de o reglementare specifică. Această omisiune este cu atât mai vizibilă, având în vedere că jurisprudența CtEDO a stabilit în cazul Buzadji împotriva Republica Moldova [2] că arestul la domiciliu constituie o privare de libertate sub incidența articolului 5 din Convenție [3]. De asemenea, lipsesc alte măsuri preventive esențiale precum liberarea sub control judiciar sau sub cauțiune, care, deși mai puțin restrictive decât detenția, presupun totuși limitări semnificative ale dreptului la libertate și circulație.

Formalism excesiv în acordarea despăgubirilor

Remarcăm că se condiționează acordarea despăgubirilor fie de obținerea unei achitări definitive în instanță, fie de încetarea urmăririi penale pe temeiuri de reabilita-

re. Acest formalism excesiv intră în contradicție cu jurisprudența constantă a CtEDO. Cu titlu de exemplu menționăm cazul Shulgin contra Ucraina [4], unde s-a afirmat categoric că dreptul la un remediu efectiv nu poate fi condiționat de rezultatul final al procesului penal.

Absența unor criterii clare și obiective pentru cuantificarea prejudiciilor nepatrimoniale

În lipsa unor standarde bine definite, instanțele acordă sume arbitrare și uneori disproporționate în raport cu suferința produsă, ceea ce creează inechități între cazuri similare.

În acest context, Hotărârea Plenului CSJ nr. 8 din 24 decembrie 2012 oferă o orientare importantă, subliniind că încălcarea drepturilor garantate de articolele 3, 5 și 8 din CEDO atrage obligația statului de a asigura compensarea integrală atât a prejudiciilor materiale și morale, cât și a cheltuielilor suportate. În acest sens, instanțele sunt îndrumate de către CtEDO să acorde, cu titlu orientativ, sume situate între 3.000 și 5.000 EUR pentru încălcarea articolului 3, între 600 și 30.000 EUR pentru violarea articolului 5 și între 1.000 și 10.000 EUR pentru atingerea adusă drepturilor protejate de articolul 8.

Totuși, trebuie subliniat că drepturile persoanelor implicate în procesul penal nu se reduc exclusiv la cele prevăzute în articolele 3, 5 și 8 din Convenție. În realitate, pot fi aduse atingere și altor drepturi fundamentale, garantate fie de alte dispoziții ale CEDO, fie de legislația națională. În acest context, se ridică o întrebare esențială: cum evaluăm prejudiciul moral suferit în aceste cazuri, în absența unor repere clare?

Pentru a stabili despăgubiri echitabile, instanțele naționale ar putea ține cont de gravitatea încălcării dreptului, durata suferinței și consecințele acesteia asupra sănătății psihice și vieții sociale a persoanei. Impactul asupra vieții personale și profesionale, comportamentul autorităților, precum și atingerea adusă demnității umane sunt de asemenea importante. Evaluarea ar trebui să se raporteze la cazuri similare din jurisprudența națională sau internațională. Totodată, ar trebui să se ia în considerare gradul de culpă al autorității și vulnerabilitatea victimei.

Lipsă de claritate în formularea legii

În opinia noastră, structura legislativă a Legii nr. 1545/1998 este afectată de inconsistențe care afectează coerența și predictibilitatea întregului sistem de compensare. Astfel, cu titlu de exemplu, textul normativ oscilează între diferiți termeni - cum ar fi „acte ilicite”, „acțiuni ilegale” sau „încălcări ale prevederilor legale” - pentru a se referi la același lucru, fără a oferi criterii clare de delimitare a acestor concepte.

Recomandări

- Extinderea domeniului de aplicare al mecanismelor de compensare, pentru a acoperi întreaga gamă de măsuri restrictive de libertate.
- Criteriile de eligibilitate pentru compensații trebuie restructurate pentru a elimina condiționările legate de rezultatul final al procesului penal.
- Armonizarea terminologiei juridice.
- Trebuie extinsă sfera de aplicare a legislației actuale prin includerea unui spectru mai larg de subiecți responsabili. Astfel, pe lângă organele de urmă-

rire penală, procuratură și instanțele judecătorești ar fi bine de inclus ofițerii de investigație, comisiile administrative și agenții constatatori.
– Instituirea unor mecanisme de armonizare cu practica europeană, prin care cuantumul despăgubirilor să reflecte standardele stabilite de jurisprudența CtEDO. Ar fi bine-venite proceduri periodice de actualizare a baremelor de compensare, astfel încât acestea să rămână relevante în contextul evoluției sociale și economice.
– În cazul implementării acestor modificări, subliniem importanța adoptării unui ghid metodologic, care să favorizeze aplicarea uniformă a noilor prevederi. Recomandăm organizarea de programe de formare specializate pentru funcționari și crearea unui sistem de monitorizare a implementării.

În concluzie, o reformă legislativă în domeniul reparației prejudiciului suferit de persoană în procesul penal este esențială pentru asigurarea unei protecții efective a drepturilor fundamentale. Actualul cadru normativ, marcat de incoerențe și lacune, nu garantează un sistem clar, previzibil și echitabil de compensare. Prin instituirea unor norme clare, unitare și conforme cu jurisprudența CtEDO, se poate consolida încrederea cetățenilor în justiție și se pot preveni noi încălcări ale drepturilor omului.

Referințe:

1. Legea nr. 1545-XIII privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de cercetare penală și de anchetă preliminară, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 94-95 din 25 iulie 1998; intrată în vigoare la 1 august 1998.
2. Cauza Buzadji împotriva Republicii Moldova, hotărârea din 5/07/2016.
3. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 1298 din 24 iulie 1997, publicată în Monitorul Oficial al R.M. nr. 54–55 din 21 august 1997.
4. Cauza Shulgin împotriva Ucrainei, hotărârea din 8/12/2011.

Recomandat
***Igor DOLEA**, dr. hab., prof. Univ.*